

Tóth Bálint értékelése és megítélése

(Részlet a Magyar Művészeti Akadémia gondozásában 2015-ben megjelent *Közelképek írókról című monográfiatorozatból*)

Tóth Bálint mindenekelőtt etikai szemléletű költő. Lírájának ez a törzse, mely a társadalmi és bölcséleti költészet, a szerelmi költészet, a vallásos költészet, a tájköltészet, és az alkalmi költészet felé ágazik el. Irodalomtörténetileg besorolni nehézségekbe ütközik. Életműve antikvitás, középkor, reneszánsz, klasszika, romantika és modernség versformáinak és versnyelveinek szintézisét teremti meg. Az időmértékes verseléstől az „idom nélküli” szabadversekig, a himnikus, pátosszal telt emelkedő versnyelvtől a köznapi, akár vulgáris nyelvhasználatig mindent kipróbál. Kísérletező, de a verseiben megjelenített erkölcsi meggyőződést tekintve mégis önisméltésre hajlamos: következetes költő. Lírai és prózai munkásságának is egy „könyörtelen szubjektív etika”¹ adja bázisát: igazságvágytól vezettetve a lehetséges morális magatartásmintákat keresi a hazugság és erkölcstelenség uralta világban. Társadalmi-bölcséleti költészetét a halál perspektívájára fűzi fel. Minden lehetőséget megragad, hogy az egyén, a magyarság, az emberiség végpusztulását megakadályozza. Szerelmi költésze az érzelem mindhárom fázisát bejárja: az éteri-kozmosz lebegést, a hétköznapi örömet és a testi-erotikus vágyat. Érdekes csoportot alkotnak a szerelem végét bemutató versek, melyekben vagy az érzés elmúlása tematizálódik, vagy a szerelemtől, a szerelmelettől való szabadulási vágy dominál. Vallásos költészetében hit és remény dialektikáját fedezhetjük fel. A börtönévek megtartó hitét az isteni „igazságszolgáltatás” reménye táplálta. Reményeit veszítve a *Hetedik évadban* egy kegyetlen Isten képe és a hi-

tetlenség kísérti meg. A pesszimizmus később nemcsak visszaváltozik hitté, de meg is újul: a megbocsátásra törekvés és az üdvösségben való reménykedés lesz hangsúlyos. Tájköltészetét leginkább a dunántúli táj határozza meg. A hegyes-dombos vízparti panoráma, a környező állat- és növényvilág visszatérő témái, elemei műveinek. Többek közt e borvidék hajlamosítja a költőt bordalok és egyéb alkalmi költemények írására. Ajánlásos, levélszerű versei mindig az életet szolgálják. Ars poeticák nemcsak az értelmiség szerepéről, de létharcáról is. A címzetek névsorát áttekintve kiviláglik a primer közeg, melyben otthonosan mozog, mozgott: többek közt Ágh Istvánt, Bella Istvánt, Csoóri Sándort, Döbrentei Kornélt, Marsall Lászlót, Nagy Lászlót, Novotny Vilmost sorolhatjuk ide.

Nemzedékét meghatározni alig lehetséges. 1969-ben, negyvenévesen a költő már „idősnek” minősül a hatvanas évek közepén-végén indult Hetek vagy Kilencek fiataljaihoz. S az új nemzedékek morális és társadalmi irányultságával hiába is mutatott egyezést Tóth Bálint művészete, élettapasztalatai, börtönviseltsége elszigetelte tőlük. Ha népi kollégista lett volna, talán az ő indulása is bekövetkezhetett volna húszévesen 1949-ben, mint a huszonnégy éves Nagy Lászlóé és a huszonegy éves Juhász Ferencé. De nem így alakult... Egy elveszett nemzedék tagja lett: az ötvenes évek kerékbe tört karrierű nemzedékének tagja. Az ötvenes évek számára Tóth Bálint túl katolikus volt és túl büszke. Ha nem kerül börtönbe, akkor sem tudott volna pályára lépni. Nem tudott volna idomulni a „szocialista realizmus” eszményéhez, vagyis nem felelt volna meg a pártnak. Hozzá kell tennünk: a pártnak megfelelni még azoknak sem volt könnyű, akik megpróbálták. A társadalomkritikát, a szociográfiát nem támogatta, mert „túlzó” volt, az

¹ Kis Pintér Imre: *Helyzetjelentés*. Bp., 1979, Szépirodalmi Könyvkiadó, 236. o.

esztéticizmust pedig felesleges érzelgésnek tartotta a haladás és emberi ideál szempontjából. Keserű évek voltak. „Miután a magyar író társadalom nagyobbik hányadát kiiktatták az irodalmi életből, s a megmaradók közül is csak kevesen voltak képesek napról napra megfelelni Révaiék igényeinek, szabad tér nyílt a féltehetségek és a dilettánsok számára”² – írja Vasy Géza. Tóth Bálint e szerencsétlen, „kiiktatott” generáción belül is a legismeretlenebb csoporthoz tartozik: a füveskertiekhez. A legújabb, legtágasabb spektrumú irodalomtörténeti munkában, *A magyar irodalom történeteiben*, nemhogy a váci költők, de még a csoportnév sem kerül említésre. (Ha a generáció itthon maradottjai nem is, de legalább az emigránsok, például Faludy György és Hattár Győző, már fel-felbukkannak a kánonban.) A Füveskert érdekes, „szenzációs” téma. Ennek ellenére csak kisebb meglepetéseket okoz az irodalomértők számára, a „nagy” reveláció még várat magára. S nemcsak a még alkotó költők kanonizációja nem történt meg, de a már lezárult életművel rendelkező elhunytaké sem; pedig Béri Géza, Gérecz Attila és Szathmáry György szövegeit is megjelentette Kárpáti Kamil a Stádium Kiadó gondozásában.

Tóth Bálint felfedezése akadályokba ütközik. Sokszínű életművében, szertelen, hajlékony stílusában rengeteg erő rejlik, ez azonban nem kedvez a befogadásnak. A költő hagyja magát sodródni érzelmeivel, emlékeivel. „Ha van ember, aki szinte mindent megenged ösztöneinek, indulatainak, aki teljesen átadja magát minden gyönyörnek és gyötremnek, minden ragadozó váagnak, könnyelmű szándéknak, véges kalandnak anélkül, hogy elveszítené az egész áldását, eltévesztené önmagát, akkor Tóth Bálint ilyen”³ – mondja a költőről Varga Lajos Márton. Elragadtatásában mégsem csak élménylírát művel, nemcsak az egyén öntudata hangsúlyos, de a közösségé (a magyarságé) is. Egyéni érzelmek és emlékek ezért történelmi emlékekkel, a jelen igazságával válnak totálissá. Krónikásként ugyanis talán erre törekszik: természet, isten, haza, szerelem, élet és halál, bor, művészet, kortársak és elődök

olyan harmóniában reprezentálódnak az életműben, mintha a világot akarná megírni a költő. Innen az érzelmi totalitás is: tragikumtól a komikumig, káromkodástól az ódáig. Vonzódik az ellentétekhez, az ellenpontozó versszerkesztéshez. Fegyelmezett és ösztönös indulat egyaránt jellemzi. Ihletője a római költészet és mitológia, s nyitott az időmértékes versformákra. Nyelvhasználatja világos, retorikusságra hajlamos. A klasszicista költészet jegyeit viseli magán, de a kötött versformákban is szélsőséges érzelmeket él át és ábrázol. Könnyedén jelenít meg szenvedélyt és szenvedést görög ritmusban (mint például Catullus, Berzsenyi és Radnóti). Ellentétekre épülő verseinek őszinte természetkultusza és akár váteszszerepig növekvő társadalmi elhivatottsága, öntudata a romantikához köti. Pomogáts Béla szerint e költészet stílusjegyei alapján „romantikára alapozott, romantikával átszőtt klasszicizmus”.⁴ De a romantika sem magától értetődő. Introvertált és extrovertált válfajai egyaránt jelen vannak, de egyik sem maradéktalanul, csak árnyalatokban. Befelé és kifelé is szemlélődik, de nem „érzeleg”; vallomásos és lázadó lelkület egyszerre hevíti.

Öntudata erőteljes, de nem ragadja szertelen végletekbe: cselekvő szándékkal teli, alkalom szülte váteszként definiálható a költő. Alkalom szülte, mert küldetéstudatát saját maga generálja és irányítja; s mert nem megváltani, megváltoztatni akarja a világot, csak emlékeztetni: múltakra és értékekre (erkölcsre, felelősségtudatra). Hajlik a pózra, de verseiben nagyobb hangsúly esik a küldetésre, mint a küldetést vállalóra. Tóth Bálint befolyását veszített madárjós-ként látja, érti és magyarázza a jeleket, de hogy nyitott fülekre talál-e, nem tőle függ. Illyés Gyula példája áll előtte, de Tóth nem népi költő; népnyelvtől, népi irányultságtól távol áll. A népi íróktól a társadalomkritikát, a közélet határozott véleményezését, a problémák tudatosításának ösztönét, s a megoldáskeresést „örökölte”. Gál Ferenc 1988-as (lényegében a költő korszerűtlenségén sajnálkozó) írásában kijelenti, hogy „a szilárd értékrendre támaszkodó, kritikus közéleti hang manapság ritka

² Vasy Géza: Az ötvenes évek és a magyar irodalom. In uő: *Klasszikusok és kortársak. Válogatott tanulmányok*. Bp., 2007, Krónika Nova Kiadó, 17. o.

³ Varga Lajos Márton: „Életlen túl, halálon innen”. *Jelenkor*, 1981/5. 469. o.

⁴ Pomogáts: i. m. 119. o.

madár. Még ritkább, hogy olyan formakultúrával párosul, amilyennel Tóth Bálint dolgozik.”⁵ A költőre valójában érdekes szintézis jellemző, népi és urbánus: mind a kettő és egyik sem. Vidék és város határán áll: a kertben.

A Nyugat első három nemzedékének hatása ugyanúgy összeolvad az alkotóban, mint klaszszicizmus és romantika. A l'art pour l'art politika-mentes, elefántcsonttorony természetkultusza, a tiszta szépség ábrázolásának vágya elegyedik társadalomkritikával, retorikussággal; a kötött formaművészet pedig a pulzálóan „hanyag” modernséggel. Tóth Bálint munkássága egyszerre énköltészet és közösségi költészet, szubjektivitás és kollektivitás, s mindebben a hagyomány organikusan van jelen. Az *elkötelezettségről* című „vallomásában” a következőket írja a tradíciókról: „Minden kultúrának – a kívülről, a világból, a személyes tapasztalatokból gyűjtött és könyvekből szerzett tudáson túl – van egy mély genetikusan rétege, az ősök felgyűlt tapasztalatainak, tudásának magtára. Nemzedékek tudása, tapasztalata testesül meg a költő által kimondott ígében – mely testté lőn – a költészetben. Nem csak helyettük, de általuk is beszél költő.”⁶

Nemzedéki besorolás helyett, talán érdekesebb a költőminták alapján képet alkotni az életműről. Elődei, példaképei népük szolgálatára esküdtek fel és/vagy erkölcsös jellemről tettek tanúbizonyságot. Az antikvitásból leginkább Catullus szenvedélyes szerelmi költésze, Caesar-kritikája ragadja meg; valamint Horatius életelvei, s kemény magatartása: „Augustus minden unszolása ellenére sem lett a császár titkára”.⁷ Dantét életszeretete, áhítatos Beatrice-szerelme miatt kedveli. S mert ez az öntörvényű politikus hihetetlen erőfeszítést tett, hogy a „középkor enciklopédiájában”, az *Isteni színjátékban* az antik kultúrát beemelje a keresztény világképbe. A két öntörvényű költő közti analógiát Ágh István így érzékelteti: „Ahogy Dante a »riszáló rimák«, »nagyügyes kis hímek«, köpönyegforgatók, konkra lesők közül kiválva íráshoz ült, a fóliánsra hajlott, s úgy építette föl az Isteni színjáték ka-

tadrálisát, nagy verseivel Tóth Bálint is teremtette a magáét, mindig valami ellenében valamiért.”⁸ Dante mellett Janus Pannonius is közel áll szívéhez. Humanista műveltsége, hedonista életrajongása, pannon költői öntudata, mely meghonosítja a latin költészetet Magyarországon (*Pannónia dicsérete*) méltán keltette fel a keszthelyi költő figyelmét. S megemlítendő magyar és európai érdekeket néző politikai szerepvállalása is, mely összeesküvésre sarkallta Mátyás király ellen, mikor az kisebb-nagyobb megállapodásokat kötött a török ellenséggel. A „rút”, a testi szerelem megéneklőjeként Catulluson kívül, a villonni hagyományhoz való tartozást jelenthetjük ki. Balassiban és Zrínyiben a hazaszeretetet, a hitet és a vitézséget méltányolja. A haza iránt érzett elkötelezettséget, mely szorgalmazta a török elleni védőháborúban való részvételüket: „Valedicit patriae és Török áfium nélkül sokkal nehezebben éltük volna át a szétszóratást és a százötven éves török megszállást”.⁹ A romantika határán álló Berzsenyi Lélekben egyszerre volt katona, magányos gazda és költő. Ellentétek küzdenek benne, akárcsak Tóth Bálintban. Szenvedélyeivel viaskodva a mértékletesség mellett tesz hitet, akkor is, ha az indulatok, a boldogtalanság szétfeszítik klasszikus versformákba fegyelmezett költeményeit. Vörösmarty magyarságban és emberiségben gondolkodó elhivatott felelősségtudata, Petőfi forradalmisága, hősi halál reménye ugyancsak foglalkoztatja, követendő példaként áll előtte (Petőfi életképeiből, zsánereiből is sokat merít). Arany János bravúros életműve mind formailag, mind nyelvi sokrétűségében csodálatra készíti. Vele kapcsolatban leginkább mégis a széles tömegeknek szánt irodalom gondolata érdeklí: mely egyfelől a nemzeti tudatvilágot akarja kifejezni, másfelől tisztelettel és izgalommal fordul a múlt felé. Használ és gyönyörködtet, ahogyan Horatius is hirdeti. (Arany személyisége nem állt távol Tóth Bálintétól: semmilyen „közös-ködésre” nem volt hajlandó a szabadságharcot leverő Ferenc József császárral. Mikor felkérték, hogy írjon üdvözlőverset számára, megtagadta;

⁵ Gál Ferenc: Tóth Bálint: Nyiss kaput, angyal. *Életünk*, 1988/10. 957. o.

⁶ Tóth Bálint. Az elkötelezettségről. i. m. 99. o.

⁷ Uo.

⁸ ÁGH István: Tóth Bálint misztériumszínpada. In: http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/AGH/agh00424_kv.html

⁹ Tóth: i. m.

1867-ben pedig visszautasította a Szent István-rend kiskeresztjét.) A Nyugatosok közül Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti és Vas István ihletik leginkább. Ady domináns személyisége társadalmi szempontból imponál neki: magyarságverseinek kritikussága, igazsága, szókimondó dühe, önféjű gőgje (melyet Byronból is magáénak érez Tóth Bálint). A gőg, mely azt mondja „siker-asszony-nak”, hogy ha „tilinkós álparasztok” és „finom kultúrlegények” társaságába akarja vonni, akkor jobb lesz inkább egyedül: „Ezekkel együtt? Nem, nem. Köszönöm” (*Búcsú siker-asszonytól*). Babitsnál magas műveltsége, formai fegyelme, katolicizmusa mellett hagyománytiszteletét, metafizikusságát, etikusságát lehet kiemelni: „semmi vagy, ha nem vagy ellenállás. / Vigyázz, ne fújjon rajtad át a szél! [...] Ha meghalsz, a lelkedből is virág nő / s ing-leng a hitvány jövendők szelében. / De makacs csontod a virág alatt / üljön súlyosan és keményen” (*Ha nem vagy ellenállás*). Tóth Bálint szívének kedves verseket idézve Kosztolányi következik, legkedvesebb költője, aki minden politikai hányattatás és becsmélés ellenére csak költő akart maradni. S kiben végességtudata mámoros életszeretetet, világra csodálkozást alakított ki. Létfürkésző magatartásán túl, figyelemre méltó részvétetikája, az áldozatok „érdekképviselete”, a Trianonnal elcsatoltak iránti felelősség-érzete. Esztétizáló, hajlékony stílus, szépségteremtő és kiváló műfordítói képesség Kosztolányi mellett Tóth Árpádot is jellemzi. A magány elégikus költője európai hagyományokra támaszkodva törekedett megteremteni az ellehetetlenült harmóniát. A következő nemzedékből leginkább az indulatok a lázadó és/vagy bölcséleti magatartás, a társadalom és igazság kérdései foglalkoztatják. Szabó Lőrinc ambivalens szerelmi költészete, a világ széttöredezettségének intellektuális belátása, József Attila otthonosságvágya, Németh László művelt szelleme, minőségelve, szolgálatetikája; Illyés Gyula váteszszerepe, közösségi érdekű ars poeticája („»Szorítva könyvem kebelemre, / nevetve nézek ellenemre...« – az illyési tanítás megmaradt bennem”¹⁰ – mondja

a költő 1998-ban). A „harmadik” nemzedékből Radnóti Miklós rendületlen kitartása, megalázások és sanyargatások közben is egységes személyisége készleti tiszteletre Tóth Bálintot; a „nem adom fel” öntudata. S idillt teremtő vagy idillre vágyó, klasszicizáló verseivel is rokonságban áll a költő. Vas Istvánnal kapcsolatban így nyilatkozik: „lehet modern verset írni antik formában. Erre Vas István döböntett rá. Takáts Gyula bácsi meg erre a kék-zöld Pannóniára. Ott van a szőlője nagyapám volt villájától körülbelül egy kilométerre.”¹¹ Morált és tartást Nagy Lászlótól és Pilinszkytól is tanult, előbbitől a vezérét, a „kidönthetetlen fáét”, utóbbitól a kifosztottak és kiszolgáltatottak „kő-nyugalmát” (s tárgyias formanyelvével is megpróbálkozik). A lista természetesen még mindig folytatható, bővíthető. Tóth barátja, Ágh István ugyancsak keresve a megfelelő skatulyát, a következőre jut: „Talán az én nemzedékemhez tartozik, aki kilenc évvel fiatalabb vagyok, de öregebb a megjelenésben? Oda sem. Marad egyedül maga, barátok szeretetében bor mellett, a szigligeti strandon, marad sokunkkal, mert szeretjük.”¹²

E rövid irodalomtörténeti áttekintés is rávilágított a hagyomány szerves beépülésére Tóth Bálint költészetébe. A szerves beépülés leginkább hozzáállásban, s nem a szöveg szintjén mutatkozik meg. Nem intertextuálisan kapcsolódik a magyar és európai irodalomhoz, hanem gyökereiben. Tradicionális költő, a szó legjobb értelmében. A hagyományból táplálkozik, s hű krónikásként, legendamásolóként viszi tovább az örökséget, hozzátéve önmagát, életét, mi adatott. Totalitásra törekszik. Tóth Bálint nem posztmodern költő, mert vágyik az eltörött egész restaurációjára. Molnár László írja a költőről, hogy „[o]lyan költői hagyományt vállal Tóth Bálint, amelynek alapja, hogy az alkotó szubjektum képes a világ értelmezésére, az igazság feltárására és őrzésére az értelmét vesztett vagy ellenséges közegben”.¹³ A költő egyfajta középkori vallásosságtól vezetve, hiszi, érzi, hogy a világban minden okkal és jelentéssel van ellátva. S az Egy metafizikai jelentés jobban érdekli, mint a jelentések játéka.

¹⁰ Tóth Bálint: A HITELE ünnepére. *Hitel*, 1998/11. 27–28. o.

¹¹ Albert Zsuzsa: i. m. 60. o.

¹² Ágh István: Túl a vesztett kert fáin. Egy álom következményei. http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/AGH/agh00592_kv.html

¹³ Molnár László: Tóth Bálint: Krisztinavárosi körmenet. *Alföld*, 1992/7. 70. o.

„Tóth Bálint szinte kihívóan hisz még a hagyományos emberi értékekben, tud az üdvösségről, tisztességről, igazságról vagy a kárhozatról, mert végtelenül hisz a szóban, a szépségben, a művészetben”.¹⁴ A szakirodalomban előfordul, hogy mindezt anakronizmusként értelmezik, hiszen a korban, ahol az igazságok megkérdőjeleződnek, a jelentések polarizálódnak, nem korszerű már semmilyen abszolútum létezését feltételezni. Öntörvényűsége azonban sosem alkalmazkodott divatokhoz és korszellemhez, sem magánemberként, sem költőként. Pomogáts Béla írja, hogy „a költői archaizálás Tóth Bálintnál is a felemelkedés, a küzdeni tudás jele.”¹⁵ Németh G. Béla már nem ilyen mély empátiával nyilatkozik, bár jó érzékkel mutat rá, hogy e költészet olykor hajlamos „retorikába fulladni”,¹⁶ tanulmánya mégis megreked a „konvencionalitás”, az életrajziság és élménylíra kiváltotta ellenszenvben. Tóth Bálint valóban nem újítja meg a költészet nyelvét, nem teremt saját nyelvet (bár meg kell említenünk az önkényes, már-már expresszionista egybeírások gyakoriságát). Ellenben magabiztosan beszél a költészet nyelveit: művésze tudatosan kumulálja, folytatja mind az apollóni, mind a dionüszosi jellegű hagyományt. S a hagyományhoz való viszonyában maximálisan beleillik a hetvenes évek törekvéseibe, még ha formanyelve távol is áll a posztmodern „új” irodalomfelfogásától. Tóth Bálint az irodalomra nem szöveggént, hanem élő erőként tekint. Lehet, hogy „korszerűtlen”, mert reménytelenségét, bizonytalanságát le akarja és le is tudja vetkőzni. A vas és acél korszakában bátorodik ezüst- és aranykorról álmodni... Nem hisz az élet értelmetlenségében és a halál utáni semmiben, költészetének aktív motivációja a „mentés másként”-elve. Meg kell örökíteni a szépségeket, ki kell mondani az igazságokat. Élménylíra és szónoklat ellentétes pólusaiból pedig bejárja a költészeti hagyományt a pásztoridilltől a tárgyias-intellektuális versekig, a saját emlékek leírásától a szereplíráig, stílusimitációkig. Egyetlen tendencia van, mely nem, vagy csak stílusgyakorlatként jellemzi Tóth Bálint költészetét: a teljes tárgyiasítás, az elszemélytelenítés, a lírai

én felszámolása, a személyiség bomlasztása – melyek fokozatosan kerítették hatalmukba az 1945 utáni magyar irodalmat. Nem csinált belőle programot, de problémát sem (utalok ezzel Petri György megfogalmazására). Különcségét persze senki sem róhatja fel neki; csak az irodalmat teleologikusan elgondolkodó művészet-elképzelés nem szereti a kakukktojásokat. Mi viszont szeretjük a sokszínűséget, s nem tartjuk korszerűtlennek, elmaradottnak, ha valaki az „én” integritásáért küzd a „senkivel” vagy az „énkével” szemben. Mai impulzusoktól és manipulációktól hemzsegő világunkban ez az igazán nagy feladat. S nem minősülhet hibának az sem, hogy a versbeli beszélő „én” gyakran azonos a biográfiai „énnel”. Ha a szövegművészetnek valamely ága igazán szubjektív, az a líra. Akkor is, ha a posztmodern játékosan megcáfolja, olykor már túl is játssza ezt az axiómát. Tóth Bálint nem ennyire játékos, nem a kétely és nem az ironia szemüvegén keresztül látja világot. Egyfelől túl heves érzelmei, másfelől céljai nem engednek. Kis Pintér Imre írja a költő kapcsán, hogy a „túlcsordulóan is gazdag érzéki szépség [...] könyörtelen szellemi tartással, abszolútát sóvárgó művészetikával lobban össze, hogy a lélek végletes drámaít villantsa fel a versben.”¹⁷ Emocionális végletességében összeegyeztethető, hogy képes mind uralkodni, meg feloldódni a természetben, simogatni és taposni a szerelemben, krónikásként panoptikumot felállítani, nevelőként erkölcsi példatárat létrehozni. Irányít és fohászkozik.

Már többször utaltunk rá, hogy az életmű színessége gyengeségnek minősül, etikai alapvetése pedig idejétmúltnak. Kegyetlen ítélet ez egy remek életmű felett, mely már több mint negyvenöt éve vár befogadásra... De a kortárs költészetnek nincs igazán közönsége; a költők szakmai besorolásoknak kiszolgáltatva csak a történelmi távlat igazságszolgáltatásában bízhatnak. Tóth Bálint esetében még a történelmi távlatban rejlő lehetőség sem biztos. A *Füveskert* három nagy halottja, az ötvenhatos hős Gérecz Attila, az öngyilkossá lett Béri Géza, a bázongorista-ként „visszavonuló” Szathmáry György (eltekin-

¹⁴ Kis Pintér: i. m. 164. o.

¹⁵ Pomogáts: i. m. 116. o.

¹⁶ Németh G. Béla: Egy nehéz életút – lírában. *Magyar Napló*, 1992/7. 37. o.

¹⁷ Kis Pintér: i. m. 237. o.

ve néhány alkalom szülte megemlékezéstől) még mindig méltatlanul periférikus helyet kapnak az irodalomtörténetünkben; pedig megérdemelnék az irodalomtörténészek figyelmét, hasznos volna, ha minden elméleti irányból megtörténne életművük elemzése. (Bár hozzá kell tennünk, hogy a Magyar Írószövetség posztumusz tagjai, Tóth Bálintot pedig örökös tag.) Méltatlanul elfeledve, büntetlenül bűnhődnek tovább. Dante huszadik századi poklában bizonyosan lenne egy bugyor az oktalanul szenvedők számára is. Könnyű elkeseredni és sajnálkozni a sok kirekesztett vagy „csak” kirekedt író és költőn, de nemcsak az elméleti divatokat okolhatjuk. A magyar irodalom (szerencsés) bősége roppant frusztrációkat okoz, s a kánonba bekerülni hasonlóan nehéz, mint megőrizni a „kivívott” pozíciót. Tóth Bálint nem reformer, hanem szintetizáló költő. A belé ömlött kulturális örökségek folytatója. S csak az idő lesz a megmondhatója, hogy az irodalomtörténet fog-e rá valamilyen proceszusz láncszemeként tekinteni. Most éppen nem

a klasszicizáló törekvések divatosak, még csak nem is a romantikusak, hanem a verstelenítés, képtelenítés, éntelenítés. A posztmodern kivételes irányzat, újraértelmez, átértelmez, átír, hagyomány és újítás izgalmas keveréke. S mégis olybá tűnik sokszor, mintha nem lenne mögötte emberi érzelem, valódi élményanyag; mintha hiányosságait leplezné azzal, hogy a nyelvben keresi a témát. Tóth Bálintot nem érte el a „nyelvi fordulat”. Az élet korán megismertette a halálközelséggel, a költemény ezért számára nem lehet a tipográfia oltárán feláldozható „formai bukfenc”. A vers számára vallomás, a legintimebb én-kifejezés. S a „történelem végén”, a „nagy elbeszélések” (vagyis a bizonyosságok) idejének lejártakor Tóth Bálint három kulcsfogalma is érvényes ideál maradt: haza, én és Isten. Előbb-utóbb azonban, mint mindig a történelem során, a divat meggyökeresedik, megunt „klasszikus” lesz, s újra az élet szerelmes vagy a romlásnak ellenszegülő indulatai foglalják el a költészet tereit.

Testvérek